

LBPRIS

We know
books

BAPTISTE MORIZOT

RĂSCOLIND JARUL VIULUI

UN FRONT COMUN

Traducere din limba franceză
de Bogdan Ghiu



Editura Seneca
Lucius Annaeus

Cuprins

5	Dați-ne o pârghie și un punct de sprijin
9	Anatomia unei pârghii: un studiu de caz Focarele de evoluție liberă
11	De la mica viață la Marea Viață
14	O politică a viului la scara secolelor
19	În evoluție liberă
23	Deconstruirea unui slogan: „natura pusă sub un clopot de sticlă”
27	Acasă la noi, dar în primul rând la mulți alții
29	În fața schimbării climatice
31	A deturna atotputernicia proprietății
34	A poseda pentru a restitui
40	Jarul viului
40	De la o catedrală la alta
47	A apăra jarul
51	Noul război al focului
53	A depăși ocrotirea

56	Ultima nepotrivire și necuviință
57	Departa de prăbușire
59	O pârghie de acțiune ecologică
62	A ieși din <i>hors-sol</i>
65	A realinia alianțele
65	A exploata sau a sanctuariza: impasurile dualismului
69	A deconstrui mitul <i>improvement</i> -ului
73	A deconstrui ecopaternalismul
78	A-i reda viului valoarea sa
79	O istorie a dublei devalorizări
82	A transmuta valorile
84	Încredere în dinamicile viului
89	Nu încredere oarbă
91	A depăși dualismul a sanctuariza/a exploata
94	Portret al dăunătorilor ca „natură sălbatică”
96	Forțele sălbatice care formează o fermă
97	Metafizica producției
112	Diferența care face diferența
115	O cursă a dezarmării
122	Ambivalența „dăunătorilor”
126	O profeție autorealizantă
129	Agroecologiile diplomatice
137	Întorcându-ne la dușmanul comun
140	Problema acțiunii în biologia conservării

- 142 Spre încheierea unei coaliții
- 149 Alianțele interspecifice
- 156 A cartografia altfel dezacordurile existente**
- 156 A sanctuariza înseamnă cu adevărat a lega laolaltă
- 161 Întoarcere la pădure dincolo de dualisme
- 168 Resălbăticirea dincolo de miturile dualiste
- 174 A dezamorsa conflictul dintre resălbăticire
și lumea țărănească
- 179 Concluzie: Viul care se apără**
- 183 Acest spectru care ne bântuie
- 185 De la ființele umane la ființele vii
- 188 Cine produce habitabilitatea lumii?
- 195 A prelua controlul
- 198 Bătălia culturală
- 202 Mulțumiri**
- 203 Pentru o resălbăticire a simțirii, gândirii, scrisului**
(Nota traducătorului)

Dați-ne o pârghie și un punct de sprijin...

Luni, 6 mai 2019, cercetătorii de la IPBES își făceau public raportul asupra stadiului în care se află biodiversitatea: „Natura și contribuția ei la viața popoarelor se degradează pretutindeni în lume¹”. Acțiunea statelor, în mod evident, nu este la înălțimea mizelor. Se impune să aducem în mod democratic la putere niște formațiuni politice capabile să țină seama de aceste probleme. Paralel, însă, este necesar ca forme politice mai puțin instituționale, mii de inițiative locale, provenite din societatea civilă, să înceapă să acționeze. Inteligenței colective îi revine datoria de a purta această luptă, în niște forme care trebuie inventate, experimentate, conturate, propulsate. Există mii de inițiative care se construiesc pe tăcute. Răzvrătirii împotriva extincției. Transformări ale modului de a utiliza teritoriile. Dar și o bătălie culturală, cu privire la sensul cuvintelor, la formularea problemelor, la natura moștenirii noastre moderne, la mizele care trebuie să devină prioritare.

Suntem mulți cei conștienți de criză. Există energie și inteligență din plin. Nu mai avem chef, nu mai avem timp să ne pierdem în finețuri, în poziții puriste, în compromisuri vagi, în romantism revoluționar: există lucruri care trebuie gândite și care trebuie făcute (și tocmai în acest sens deseori, pentru că nimic nu este mai practic decât o bună teorie).

1 IPBES este Platforma interguvernamentală științifică și politică cu privire la biodiversitate și la serviciile ecosistemice.

LIBRIS

We know
books

Sentimentul de neputință este însă predominant. Problema o constituie cureaua de transmisie dintre mâinile noastre și lume. Avem nevoie de idei înzestrate cu mâini și de idei bune pentru mâinile disponibile.

Miza revine, deci, la a inventa *pârghii*. Pârghia este un dispozitiv elegant, este, poate, cel dintâi mecanism inventat vreodată, cel mai vechi dintre toate. Ea pare să fi fost descoperită cu câteva milioane de ani în urmă de către strămoșii noștri din ordinul primatelor, care se lansaseră, cu geniul lor animal, în sfera tehnicilor manuale (nu încapă, însă, îndoială că și alte animale au inventat-o). Funcția ei este de a face comensurabile două lucruri care *a priori* nu sunt astfel: pe de o parte, o mână, pe de altă parte, o bucată foarte mare de piatră. Strecurând o creangă traianică sub bucata de piatră, și proptind-o într-un punct de sprijin, inteligența animală care constituie moștenirea noastră poate să „mute lumea din loc”, așa cum a spus Arhimede². Or, tocmai despre asta e vorba: despre a muta împreună lumea din loc pentru a o readuce pe axa ei.

Avem nevoie de *pârghii arhimedice pentru operațiuni ecologice de anvergură*, la înălțimea situației în care ne aflăm. Pârghii locale, multiple, transmisibile, dar efective. Pârghia este singurul dispozitiv care poate face să comunice mâna și lumea: să facă să devină comensurabili actorul (voi, eu, derizorii) și marea aventură a viului pe Pământ, care durează de miliarde de ani. Acea aventură biotică prin care am ajuns să fim ceea ce suntem, care ne-a creat în totalitate. Pentru că acțiunea dinamicilor ecologice și evoluționare ne-a cizelat până în cele mai mici detalii, cu degetele noastre opozabile, cu puterea de a iubi și de a fi curioși pe care specia noastră o are din abundență (și care poate fi observată și la

² Este bine-cunoscutul „efect de levier” care sporește efectivitatea celui care îl produce. Și este o invenție ambiguă, pentru că tocmai astfel de efecte de levier sunt folosite de finanțele globalizate, sub forma așa-numitelor *leveraged loans*, „împrumuturi cu efect de levier”, menite să înmulțească beneficiile, însă în detrimentul economiei mondiale, așa cum am văzut cu prilejul crizei așa-numitelor *subprimes*, în 2008.

LIBRIS

We know
books

unele cetacee), cu elegantele și ambigueloastre creiere de primato, cu capacitățile noastre politice de mobilizare. Toate aceste puteri, toate aceste capacități sunt, în fond, moșteniri ale evoluției noastre. Justă întoarcere a darului: a venit vremea să ne mobilizăm puterile pline de viață pentru a ocroti aventura viului care ni le-a dăruit.

Numesc „pârghie de acțiune ecologică” un dispozitiv de comensurabilitate între mine și aventura viului din jurul meu. O pârghie de acțiune ecologică trebuie să fie eficace, accesibilă, fără concesii, înrădăcinată, efectivă pe termen scurt și puternică *pe termen lung*, întrețesându-se, de pildă, cu puterile de reziliență ale vieții înseși, ale ecosistemelor aflate de jur-împrejurul nostru. Ea trebuie să-și propună să rezolve o problemă precisă și reală printr-o soluție locală, articulabilă însă la un proiect de societate global (pârghia și „lumea” ei). Agroecologiile branșate la circuite scurte sunt astfel de dispozitive. ZAD-urile³, în anumite contexte, la fel. Mii de astfel de pârghii trebuie inventate.

Și ele înfloresc peste tot.

Vreau să încep prin a explora o pârghie locală de acest tip, centrată pe apărarea pădurilor. După care va trebui să urcăm în generalitate. Pentru că analiza filosofică și politică a conflictelor evidențiate prin acest studiu de caz va extrage un fir al investigației, un fir al Ariadnei pe care îl vom urma pentru a încerca să ieșim din labirintul dualismelor dintre natură și oameni, a exploata și a sanctuariza, sălbatic și domestic, dualisme care creează conflicte inutile și ne îndepărtează de adevăratele fronturi ale bătăliei.

3 ZAD este acronimul expresiei franceze *Zone à défendre*, „zonă de apărare”, „zonă care trebuie apărată”, care desemnează un squat urban sau o zonă în aer liber (acestea din urmă, cu dimensiuni declarate ecologiste), ocupate de „zadiști” de diferite orientări și grade autonomiste pentru a se împotrivi unor mari proiecte de amenajare. Cea mai cunoscută și recentă ZAD este Notre-Dame-des-Landes, unde ar fi trebuit să se construiască un aeroport (v. *infra*), (N. t.)

LIBRIS

We know
books

Cu, la orizont, această întrebare: ce devine „a ocroti natura” când vom înțelege că „natura” este o invenție dualistă care a contribuit la distrugerea mediilor noastre de viață, și că „a ocroti”, „a proteja” reprezintă o concepție paternalistă a relațiilor noastre cu viul?

Anatomia unei pârghii: un studiu de caz Focarele de evoluție liberă

Exemplul de teren pe care vreau să-l investighez aici dispune, după părerea mea, de mai multe proprietăți ale unei pârghii de acțiune ecologică de anvergură. El constituie, vom vedea, un fel de exemplu-tip. Țintește o problemă precisă. Rămâne local. Dar este puternic. Este interesat tocmai de drama dispariției speciilor, a fragilizării ecosistemelor, fenomene induse de fragmentarea mediilor, de supraexploatare, de vânarea excesivă [*surchasse*]. Căroră le răspunde după propria sa măsură, microscopică pentru moment, efectivă însă deja la scara sa. Și, înainte de toate, este real.

Este vorba de proiectul ocrotirii radicale a unor focare de evoluție liberă prin intermediul instrumentului juridic și economic al achiziției funciare. Inițiative de acest gen sunt susținute, la origine, de asociația *Forêts sauvages* [Păduri sălbatice], care a deschis calea, și, astăzi, de ASPAS, care preia ștafeta⁴. În cadrul inițiativei „Vercors Vie Sauvage”

⁴ Asociația pentru protejarea animalelor sălbatice [*Association pour la protection des animaux sauvages*] și Păduri sălbatice [*Forêts sauvages*] gestionează deja șase rezervații răs-pândite pe întreg teritoriul francez. La origine, ideea achiziției funciare s-a împlinit cu aceea a evoluției libere în gândirea inepuizabilului naturalist Gilbert Cochet și a echipei intelectuale care gravitează în jurul asociației *Forêts sauvages*. Vreau să profit de această ocazie pentru a aduce un omagiu muncii neobosite, originale și puternice, a colaboratorilor și fondatorilor publicației acestei asociații (P. Athanaze, G. Cochet, B. Cochet,

LBPSIS

We know
books

[Vercors Viață Sălbatică], caz care ne va interesa aici, asociația a achiziționat în 2019 o pădure de 500 de hectare pe malurile râului Lyonne.

Ca să facă ce? Ca s-o lase în pace. Ca s-o retrocedeze fagilor, brazilor argintii, cerbilor, căprioarelor, lupilor, vulturilor, pițigoilor și lichenilor; pășunilor sălbatice și codrilor seculari. Ca s-o lase în evoluție liberă: adică să lase mediul să se dezvolte potrivit propriilor sale legi intime, fără a-l exploata, a-l amenaja sau a-l dirija. Să lase în picioare copacii morți pentru ca aceștia să poată deveni habitat pentru alte viețuitoare [vivants]. Să lase pe jos lemnul căzut ca să se transforme în humus. Să lase viețuitoarele să umble de colo-colo. Să lase evoluția și dinamicile ecologice să-și facă treaba lor încăpățânată și senină de reziliență, de revigorare, de punere și menținere în circulație a energiei, de creare de noi forme de viață. Să pună capăt oricărei „forțări antropice”⁵. Aceste rezervații forestiere sunt accesibile oamenilor, oricine poate să intre în ele, cu condiția să respecte locul.

Ideea este de o simplitate diabolică. Nu pare deloc revoluționară, însă ascunde niște mutații juridice, niște subvertiri politice și niște decizii

J.-C. Génot, O. Gilg, C. Gravier, P. Lebreton, M. Michelot, J. Poirot, C. Schwoehrer, J.-L. Sibille, L. Terraz, D. Vallauri). Ei au desțelenit terenul evoluției libere, al stăpânirii funciare [*maitrise foncière*] și al mizelor filosofice ale modurilor de raportare la pădure, începând din 2007, în această revistă prețioasă, ale cărei numere sunt, toate, disponibile pe internet: www.forets-sauvages.fr.

5 Potrivit formulei preluate de la Marina Fischer-Kowalski *et al.*, *Gesellschaftlicher Stoffwechsel und Kolonisierung von Natur*, G+B Verlag Fakultas, Amsterdam, 1997. Evoluția liberă constituie o formă de gestionare prin totala retragere a amenajărilor active din pădure: ea constă în a retrage modurile de intervenție (forțările) care acționează asupra ecosistemelor forestiere (însămânțări, tratamente, canalizări, tăieri) cu scopul de a lăsa dinamicile și potențialitățile mediului să se exprime. Așa cum vom vedea ceva mai departe, această gestionare prin retragere, utilizată cu parcimonie, este și stilul de acțiune al silviculturii nonviolente, cu singura diferență că aceasta păstrează anumite forme de acțiune, cum ar fi prelevarea copacilor, și unele forme de canalizare. Există, aici, un *continuum*, evoluția liberă fiind un *extremum* al lui (a cărui singularitate o constituie excluderea exploatării).

LIBRIS

We know
books

filosofice extrem de puternice, pe care le vom explora în această investigație. Ea izvorăște, astfel, la confluența a trei concepte (pentru că originalitatea unei idei constă adesea în a constitui întâlnirea și împletirea unică a altor idei). Cele trei izvoare sunt: evoluția liberă (ca stil de gestionare a mediului), achiziționarea funciară de către o asociație nonprofit (ca mod de perenizare a ocrotirii) și finanțarea participativă (ca mobilizare cetățenească pentru a contribui la constituirea proprietății).

De la mica viață la Marea Viață

Tocmai singularitatea acestui proiect este ceea ce îmi propun să urmăresc [*pister*⁶] aici: relația sa cu timpul. Atunci când te afli, de exemplu, pe teritoriul rezervației Vercors Vie Sauvage, recent achiziționată, poți să măsoari timpul celorlalte ființe vii. Acest jir care tocmai a căzut la picioarele mele conține patru semințe, una dintre ele ar putea să ajungă un fag venerabil dacă va fi lăsat să crească, dacă nu va fi tăiat, dacă va fi lăsat să-și trăiască viețile. Va deveni pădurile sălbatice de mâine, pădurile bătrâne, mediile cele mai bogate, imemorabile. Dacă îi va fi lăsat timp, va deveni un copac-habitat adăpostind o faună prodigioasă: o întreagă lume cosmopolită va locui în acest cosmos, cu etajele sale diferențiate, cu comunicațiile lui multiforme, cu labirintul său de vieți necunoscute, cu convențiile dintre speciile sale. Există, deja, în această pădure câțiva fagi care au, probabil, două sute de ani. Sub rămurișul lor simți ce înseamnă să construiești o lume, o lume pentru celelalte forme de

6 Pentru Baptiste Morizot, care se autodefiniște ca „filosof de teren”, *pister* este un verb esențial, transversal, care pornește de la practica etologic-cinegetică de teren a urmăririi animalelor sălbatice (în cazul lui Morizot, a lupilor, experiență descrisă și valorificată filosofico-politic în cea mai frumoasă, probabil, carte a sa de până acum, *Manières d'être vivant. Enquêtes sur la vie à travers nous*, Actes Sud, Arles, 2020), cărora li se „ia urma” pentru a li se descrie comportamentul, ajungând până la utilizări metaforice ținând de însuși actul investigării și al analizei conceptuale. Tocmai pentru această importanță a sa am ales să îl semnez, de fiecare dată când apare, între paranteze drepte. (N. t.)

LIBRIS

We know
books

viață. Simți ce înseamnă să ai timp, să crezi timpul și lumea celorlalți. De la apariția unei semințe fragile până la uriașul din fața noastră, viața acestui fag este asemenea unei foarte lente explozii, care ar dura secole. Este o galaxie în expansiune care oferă ospitalitate și găzduire tuturor regnurilor, de la veveriță până la licheni. O foarte lentă explozie care ar explora, cu o atenție formală uluitoare, moduri de a dialoga cu elementele: aerul, apa, pământul. A experimenta lumea, pipăind, cu vârfurile ramurilor și ale rădăcinilor, a căror inteligență este de o infinită lentoare. Veacuri întregi pentru a explora, prin palparea cerului și a pietrei, modurile posibile de a fi un copac. Acesta este genul de arbori care se pot dezvolta și care pot să repopuleze o rezervație precum Vercors Vie Sauvage. Acesta e genul de păduri, genul de Mare Viață pe care vor să-l readucă la viață focarele de evoluție liberă. Nici mai mult, dar nici mai puțin.

Pentru asta este, însă, nevoie de cel puțin trei sute de ani. Ecologii ne spun că biodiversitatea ajunge să înflorească într-un copac după o sută sau o sută cincizeci de ani³. În Europa, o treime a biodiversității pe care o găzduiește un copac depinde de stadiile avansate de vârstă. Abia acolo devine el cu adevărat o lume pentru miriade de alte forme de viață. Este o vârstă la care nu ajung *niciodată* copacii exploatați, nu rențază din punct de vedere economic, potrivit criteriilor silvice actuale.

Ca indivizi umani, longevitatea noastră este derizorie în comparație cu aceea a unui copac, a unui coral, a unei păduri bătrâne, a unui ecosistem. Or, Marea Viață a ecosistemelor, a plămânilor verzi forestieri, a ciclurilor carbonului, a evoluției speciilor reprezintă condiția micii vieți a indivizilor. Miza unei pârgii de acțiune ecologică este aceea de a ocroti Marea Viață. Dar pentru a ocroti ceva trebuie să te străduiești să vezi lumea din punctul de vedere a ceea ce vrei să ocrotești. Pentru că nu poți să ocrotești o pădure decât ocrotindu-i lumea, și nu poți să-i înțelegi lumea decât surprinzându-i timpul și spațiul potrivit propriei perspective a acestei forme de viață. Potrivit propriului ei mod de a-și

LBRIS

We know
books

modela spațiul-timp. A ocroti cu adevărat ceva înseamnă a-l ocroti din punctul său de vedere. Înseamnă a ocroti punctul său de vedere.

Or, specificitatea acestei Mari Vieți o constituie faptul că ea trăiește și respiră la scara secolelor și a mileniilor. Trebuie să ocrotim la scara secolelor.

În vreme ce becurile noastre sunt concepute să dureze șase luni, iar politicile noastre, câțiva ani, de ce nu ne-am putea imagina o politică a viului care să gândească la scara secolelor?

Iată care este ambiția acestor focare de evoluție liberă achiziționate prin stăpânire funciară [*maîtrise foncière*]: să facă să apară pădurile bătrâne de mâine. Ideea este de a proteja natura ferală, aceea care se regenerează spontan dacă este lăsată să acționeze. Este, însă, vorba de a o proteja acolo unde trăiesc oamenii, în Drôme, în Masivul Central, în Bretania, pentru a-i implica și pe ei, deoarece ocrotirea doar a unor locuri naturale prestigioase și îndepărtate (parcuri naționale împrejmuite, munți sublimi la altitudini mari) justifică în imaginar neglijarea *tuturor* celorlalte medii⁷.

Dar cum să acționăm acum, de urgență, la scara secolelor?

În vreme ce se acumulează presiunile *lobby*-urilor pentru a extrage toate resursele, pentru a deschide noi spații de exploatare, pentru a tăia orice copac imediat ce împlinește șaiszeci de ani, în cursa, devenită nebu-nească, de a ține piețele în funcțiune?

7 Estimările variază în funcție de tipul de pădure și în funcție de abordare, însă tendința generală e clară. Vezi, asupra acestui punct, articolul lui Baptiste Regnery, care corelează în mod pozitiv diversitatea biologică, bogăția copacilor în microhabitate și bătrânețea pădurii. Interesul abordării sale constă în aceea că furnizează un indicator disponibil pădurarilor: aceștia pot să evalueze numărul și diversitatea microhabitadelor pentru a determina și a îmbogăți diversitatea formelor de viață ale pădurii. Cf. Baptiste Regnery *et al.*, „Which Factors Influence the Occurrence and Density of Tree Microhabitats in Mediterranean Oak Forests?”, *Forest Ecology and Management*, 2013, pp. 118–125, și Baptiste Regnery *et al.*, „Tree Microhabitats as Indicators of Bird and Bat Communities in Mediterranean Forests”, *Ecological Indicators*, 2013, pp. 221–230.

Tocmai aici intervine lovitura de geniu a acestor proiecte: este vorba de a recurge la dreptul de proprietate francez, și de a-l submina. De a-l deturna, având în vedere că reprezintă tocmai una dintre cauzele crizei ecologice: proprietatea este cea care le asigură exploatanților dreptul de a secătui mediile pentru propriul lor interes privat, uneori în detrimentul țesutului viului. Este vorba de a ne folosi de acest drept de proprietate, dar pentru a lupta împotriva derivelor sale. Articolul 544 al Codului Civil [francez] consfințește, într-adevăr, proprietatea ca fiind dreptul proprietarului de „a poseda lucrurile și de a dispune de ele în mod absolut⁸”. Tocmai acest drept este, în parte, cel care permite fragilizarea și uneori devastarea unor medii în numele rentabilității. Prin „absolut” nu trebuie să se înțeleagă „suveran” (dreptul de a face tot și orice poftim), și asta tocmai pentru că acest drept este încadrat de formula „cu condiția de a nu se folosi de ele într-un mod interzis de legi sau de regulamente”. „Drept absolut” înseamnă, aici, un drept de „exceptare”: adică un drept opozabil tuturor, care permite excluderea non-proprietarilor de la folosirea respectivului bun.

Dar dacă proprietatea dă dreptul unei exploatare absolute a mediului, îngrădind controlul exterior, înseamnă că ea dă și dreptul unei *protejări* absolute, care nu trebuie să suporte presiunea exterioară a *lobby*-urilor. Ideea este de a profita de posibilitățile pe care ni le oferă dreptul de proprietate pentru a-l întoarce împotriva lui însuși, împotriva lumii sale. O infiltrare cu fața descoperită, declarată, la vedere.

Orice încercare de a crea o rezervație naturală națională sau regională se expune, într-adevăr, puzderiei de revendicări ale vânătorilor, agricultorilor, silvicultorilor, lumii pastorale, industriașilor, care refuză

8 Așa cum pledează Emma Marris în cartea sa, *Rambunctious Garden. Saving Nature in a Post-Wild World*, Bloomsbury, New York, 2013